

matik rörande effekterna av olika typer av performance. En del av detta kommer in när Petersson diskuterar Jon McKenzies syn på performance som en överordnad diskurs som både utmanar och bekräftar de områden den finns inom.

Ett annat exempel skulle kunna vara när informanterna lyfter fram att uniformeringen medför auktoritet och signalerar säkerhet. Detta är gott och väl, men skall man se den sammantvinnade estetiken (med heteronormativa och könshierarkiska förtecken) som en medlöpare eller opponent mot denna signal? Om säkerhetsaspekten renodlades som det viktiga skulle kanske uniformerna ha ett helt annat snitt och en annan symbolfunktion.

Servicepersonalen skall alltså representera välvårdade och heterosexuella män och kvinnor, men det finns också påfallande inslag av nationella stereotyper där det skandinaviska idealet för kvinnornas del sätts i kontrast till de sydasiatiska kvinnorna, vilka beskrivs som ”fel” i många hänseenden. De är för unga, för kvinnliga, för vackert klädda, har för opraktiska skor, är för underordnade och för serviceinriktade. Man menar att deras framträdande har alltför stark betoning på estetik, vilket gör det mindre säkerhetsbetonat. När det egna serviceidealet skall framställas vävs estetik, säkerhet, kultur och jämställdhet samman. Att, när man utför sitt yrke, ständigt ”står i rampljuset” och är utsatt för allas blickar diskuteras speciellt. Detta behöver inte betyda att man på ett ensidigt negativt sätt blir ett offer eller ett objekt, utan det kan finnas en djup tillfredsställelse i att få synas och att få vara lite exhibitionistisk på ett tillåtet och förväntat sätt. Petersson frågar sig om denna synlighet också kan skapa situationer och möjligheter att med ironi som hjälpmedel skämta med framträdandet och med kvinnligheten, alltså se maskerad som en subversion.

I sista kapitlet förs en avslutande diskussion om konstruktivism som norm och det komplicerade förhållande som uppstår mellan rollspel och identitetskonstruktion. Om t.ex. kravet på utseende och uniform ses som maskerad och rollspel och inte som förtryckande könsdiskriminering blir det svårare att formulera en kritik. När framställningarna presenteras som att det är något som ingår i jobbet och inte en del av ”en själv” skapas betydelsen att man kan vara någon annan på jobbet. Samtidigt skall man ”vara sig själv”, alltså i det här fallet ”Scandinavian”.

Sammanfattningsvis, vilket torde ha framgått, rymmer avhandlingen en mängd intressanta frågor och spännande iakttagelser inom en yrkeskultur som rätt

ofta tas för given eller t.o.m. trivialiseras när den beskrivs. Vikten av att problematisera arbetsförhållanden inom serviceyrken utifrån kön, sexualitet och etnicitet framgår tydligt. Avhandlingen är ovanlig och originell genom att relativt konsekvent rakt igenom hela texten använda sig av ett teoretiskt och empiriskt begrepp (performance). Författaren är medveten om de politiska implikationer som följer av benämningar och beskrivningar och tillsätter en dos tvivel och kritik inför gängse vetenskaplig praktik. Magdalena Petersson prövar att skriva sig fram utan att hemfalla åt dikotomiserande förenklingar eller stereotypiseringar och kommer en bra bit på väg till ansvarsfullt reflexivt skrivande, men lyckas inte helt med detta. Någonstans sätter själva skrivandet (ordval, pratighet, upprepningar, motsägelser, vagheter, glidningar) krokben för förståelsen och avhandlingen visar på detta sätt på behovet av nya sätt att språkligt gestalta komplexitet och mångtydighet.

Britta Lundgren, Umeå

Gunnel Olsson: *Mellan Rum. En studie i fysisk och mental utveckling av kommunikation med utgångspunkt i en mellanstadieklass*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Stephag 2003. 392 s. English summary. ISBN 91-7139-618-7.

Det er i enhver henseende en stor afhandling, vi her har at gøre med. Både hvad angår kvantitet og indhold er det en ordentlig ”moppedreng”. Den er på den måde også et vidnesbyrd om det hæderkronede marxistiske princip om, at kvantitet på et vist tidspunkt slår over i kvalitet.

Som bogen foreligger, er den et væsentligt bidrag til svensk etnologi generelt og et sjældent tydeligt eksempel på den høje standard, der kendetegner den svenske etnologis – og historieskrivnings – doktorafhandlinger. Her har vi som hovedregel at gøre med gennemarbejdede og veldokumenterede arbejder, som er behageligt fri for den tendens til ”skolegørelse”, der undertiden kan præge de danske pendanter, hvor Ph.D.-afhandlingerne er baseret på et decideret uddannelsesforløb, hvilket de danske specialer ejendommeligt nok ikke er i samme udstrækning; når altså bortses fra den samlede foregående uddannelse.

Men Gunnel Olssons afhandling er også et særdeles overbevisende og fremadpegende bidrag til den internationale forskning i kropskultur og fænomenologi, der nok kunne fortjene en oversættelse til engelsk; af

hele værket eller i det mindste dele af det. En engelsk-sproget artikel, der sammenfatter afhandlingen, turde være et mindstemål. En sådan må kunne påregne betydelig interesse for et internationalt publikum.

Endelig kan værket også siges at være et bidrag til den svenske skolepolitiske debat og diskussion, hvor bogen klart nok knytter sig til vejlederen Jonas Frykmans modige og perspektivrige syn herpå, som det kom til udtryk i bogen *Ljusnande framtid!*, der kom i 1998. Gunnel Olsson anlægger her en mindre kritisk synvinkel, men hendes afhandling er ikke desto mindre dybt interessant ved, omend lavmælt, at pege på den kolossale mængde krav af ikke mindst uformel art, der kendetegner den svenske grundskole.

Afhandlingens form og struktur

Man kunne – omfanget taget i betragtning – have befrygtet, at der ville være tale om en hel del tomgang og redundans i bogen. Det er ikke tilfældet. Der står ikke meget overflødigt i denne bog. Den er ganske stramt styret. Også i sproglig henseende. Det sker takket være et både udtryksfuldt og præcist svensk, der er behageligt frit for manerer og tidsåndsfloskler. Man mærker, at der er tale om en moden forsker og en erfaren kvinde, som ikke har fundet det nødvendigt at ty til svære ord, \square manter og andre floskuløse fristelser, når tingene kan siges mere enkelt. Den slags er normalt et tegn på et godt indhold, hvor man er både “over” sit stof og så meget inde i det, at man ikke behøver at gemme sig bag smartness. Således også her. Bogen er læservenlig.

Strukturelt set har afhandlingen karakter af en slags cirkelbevægelse, hvor vi begynder i en svensk 5. klasse i mellanstadiet for så at gå tilbage i historien, nærmere bestemt den svenske skolegymnastiks og gymnastikteoris historie, medens vi så fra kapitel 6 (s. 255 ff.), atter vender hjem til 5. klassen og bl.a. beskrivelsen/analysen af en natlig skovtur, som denne skoleklasse foretager i forbindelse med en skoleekskursion, hvor én af bogens hovedpersoner, Karin, kommer ud for så dramatiske oplevelser. Og med hende hele klassen, der hidtil havde været tilbøjelig til at tage afstand fra den kluntede og noget pågående Karin. Selve grebet er både raffineret og elegant. Det er beslægtet med den klassiske dannelsesromans 3-trinsfigur: hjem – ude – hjem. Og selvklart også i takt med antropologiens lige så klassiske figur, hvor den prekære liminalfase både udgøres af skovturen, empirisk set, og af den tour de force, som Gunnel Olsson foretager i form af turen ud og tilbage i den svenske skolegymnastiks historie og

dannelsesmæssige teori for her at finde løsningen på, hvorfor Karins liminalfase blev så dramatisk. Denne strukturelle kobling er både djærv og klogt set.

Og langt tilbage kommer vi. Faktisk helt tilbage til Per Henrik Ling og den filantropiske kropskulturs idealer om det hele menneske, som P.H. Ling stiftede bekendtskab med bl.a. i København, inden de humanistiske idealer her blev udkonkurreret af mere militære og stivbenede idealer, lanceret af makkerparret V.V.F.F. Nachtgall og Frederik 6., der ikke havde megen sans for kropslig dannelse. Det nære samarbejde mellem disse to drev kropskulturen væk fra det civile samfund og over i de statslige myndigheders regi. I 1834, hvor Nachtgall udsendte sin sidste trykte bog *Lærebog i Gymnastik til Brug for de lærde Skoler i Danmark*, er der intet spor af dannelsesovervejelser, endsige pædagogiske tanker. Karakteristisk nok skriver han om klatring, at det kan være godt mod svimmelhed! Så langt var det da kommet med de dannelsesmæssige visioner i forhold til kroppen i en bog, der i øvrigt bruger det meste af pladsen for at gøre rede for svømning, eksercits o.l. Men inden dette forfald sætter ind, når Ling at stifte bekendtskab med den europæiske dannelsesopfattelse af kroppen. Det blev til gavn for etableringen af en svensk understrøm nedenunder det forfald, som i Sverige bl.a. repræsenteres af sønnen Hjalmar Ling – og er til gavn for Gunnel Olssons afhandling

Det er ikke en træls og anstrengt rejse tilbage i historien, der foretages. Læseren har ikke fornemmelsen af møjsommeligt at skulle gennem en mængde tungt stof, inden man kommer til det centrale. Det skyldes ikke mindst, at de historiske afsnit konstant er i dialog med de nutidige problemstillinger. Man fristes til at sige, at Gunnel Olsson her optræder som en “rigtig” historiker ved at vise, at historie ikke består i at analysere fortiden, men i at besvare nutidige spørgsmål med historien som argument. Som traditionel historiker kunne man nok have ønsket sig, at den historiske kronologi havde stået mere skarpt og analytisk renere, men den slags kan diskuteres, og under alle omstændigheder skal afhandlingen læses på de præmisser, der gælder inden for etnologiske videnskabsidealere, ikke historievidenskabens.

Afhandlingens håndværk og materiale

Vedrørende selve det etnologiske håndværk skal det slås fast, at dette er i orden. Afhandlingen hviler på fire måneders feltarbejde i en skoleklasse med 25 elever i en såkaldt “innerstadsskola i ett borgerligt opptagnings-

område” i en svensk provinskøbstad. Jvf. formulering- en s. 28 er det altsammen særdeles “mainstream”. De fire måneder udgjordes af tiden mellem sportlov og “Den blomstertid nu kommer...”. Gunnel Olsson fulgte klassen hele skoledagen. De tre første måneder med en diskret deltagerobservation. Den sidste måned med mere aktivt deltagende observation. Der blev ført felt-dagbog. Tre år efter feltarbejdet var der påny tre ugers feltarbejde samme sted. Dette materiale er der dog ikke gjort brug af i afhandlingen.

Interviews er også benyttet. De omfatter interviews med lærere, klasselærerinden, gymnastiklærere, personale på skolen, beredskabsarbejderen, mange af elevernes forældre og samtlige elever. – Alle navne er fingerede og slørede. Det etiske aspekt er i orden.

Det historiske skriftlige materiale udgøres især af gymnastikteoretisk og -pædagogisk trykt litteratur. *Tidskrift för Gymnastik* (TiG), et fagtidsskrift for gymnastiklærere med ti–tolv numre pr. år, der er udkommet siden 1884, udgør grundstammen. Per Henrik Lings og Hjalmar Lings skrifter er der også gjort brug af. Derimod i mindre grad af kursusplaner og curriculumskitser. I det særdeles omfattende og rigt dokumenterende noteapparat demonstrerer Gunnel Olsson i øvrigt stor kyndighed inden for svensk gymnastikhistorie. Kendskabet til bl.a. fænomenologisk teori, psykologisk litteratur og pædagogikdebat er ikke mindre.

Sammenfattende er der tale om et stort empirisk materiale, der på imponerende vis sættes i sammenhæng og dialogisk udveksling med faglitteratur og teori; af ganske kompleks karakter. Gunnel Olsson er en belæst og fagligt bred forsker, der nok står solidt etnologisk plantet, men samtidig opererer tværvidenskabeligt. Sært nok har hun i henseende til teori ikke gjort brug af filosoffer som Drew Leder, K. E. Løgstrup og Ernst Bloch, men mindre kan også gøre det, når hun i sin materialebehandling og -perspektiveringer kan klare sig uden.

Afhandlingens titel – og tematik

Titlen baserer sig på en dobbelthed. Der fokuseres dels på en udvekslingszone og et mulighedsfelt, dels på de rum og verdener der ligger på begge sider af denne zone. Dvs. der opereres dels med noget nyt og ukendt – midt i det hele – dels med noget velkendt og givet. Denne dobbelthed er megetsigende for afhandlingens kombination af tradition og innovation. Den har som afhandling præget af både analyse af et nyt operativt felt, samtidig med at den respekterer traditionen. I filosofisk

henseende peger den på unicitet i form af indbrydende og skabende historiske handlinger og følelser, der sætter nyt i gang – altimens doxa og selvfølgelighed også gør sig gældende. Det er kroppens evne til at skabe unikke øjeblikke i samklang med ideen om, at virkeligheden er til, der er på spil. Handlinger er nok absolutte og irreversible, men de er også videreførsler og handlinger af eksisterende modstande og vilkår – ligesom de er forudsætning for næste tanke og handling. Handlingen udgøres af det på én gang praktiske og reflektive intellekts gestaltning. Det er sådanne mellemrum, Gunnel Olsson er på jagt efter.

Afhandlingens indhold

Men hvad handler afhandlingen så om? Her skal man snarere spørge: hvilke temaer og problemfelter tages op til nærmere belysning? Der er tale om en fem–seks stykker, mindst:

For det første er den også et bidrag til den svenske etnologiske børne- og ungdomsforskning; med særligt henblik på socialisation og identitetsdannelse. Knyttet til institutioner. I dette tilfælde skolen. Den relaterer sig herved til bl.a. Anna Sofia Lundgrens afhandling *Tre år i g* (2000) og Ann Runfors’ *Mångfald, motsägelser och marginaliseringer* (2003), men også til den undersøgelse af identitetsdannelse og kønsrollesocialisation, som for nyligt er taget op af Jesper Fundberg i afhandlingen *Kom igen, gubbar! Om pojkfotboll och maskuliniteter* (2003).

For det andet kan afhandlingen, jvf. ovenfor, også ses som led i en debat om den svenske grundskole i dag. Hvad kan den? Hvilke krav stiller den? Er eleverne overbelastede? Er den massive refleksivitetstrang og –kravene for store? Flere steder i bogen antydes en vis kritik heraf. Det hedder fx. (s. 303): “Kanske handlar det viktigaste som elever i dag behöver kunna och få förutsättningar för, om att lära sig slappna av och om förmåga att försjunka i sig själv?”

For det tredje kan bogen også siges at udgøre en alternativ gymnastikhistorie; en modvægt til den stærke historievidenskabelige tradition for forskning heri i Sverige (Jan Lindroth) og Finland (Henrik Meinander). På den måde er den også et bidrag til etnologisk idrætsforskning. Der er, heller ikke i Sverige, en særligt omfattende tradition herfor, men enkelte stærke bidrag foreligger dog i form af Mats Hellspongs på én gang vidtfavnende og solide forskning på området, Fredrik Schougs afhandling samt det temanummer af *Fataburen*, der kom i 2000 med en god indledning af Bo G.

Nilsson. I Danmark er den etnologiske idrætsforskning yderligere sparsom, men en flot Ph. D.-afhandling af Bo Vestergård Madsen har vi, og Sine Agergaard er klar med den næste.

For det fjerde er der den fænomenologiske dimension. Det klargøres (s. 32) i afhandlingen, at sigtet med den ikke er at lave konstruktivistisk kulturanalyse, men at perspektivet er fænomenologisk. Det tør siges. Sigtet er konsekvent fænomenologisk. Og hermed bevæger vi os så op på et metaniveau: at bogen er et – overmåde vægtigt – bidrag til en fænomenologisk etnologi. Der er inden for de seneste par år i Bergen lavet tre andre begavede afhandlinger af den art, af henholdsvis Heidi Richardson, Connie Reksten Kapstad og Kirsti Mathiesen Hjemdahl. Nævnes kunne også Carina Sjöholms afhandling *Gå på bio – rum för drömmar i folkhemmets Sverige* (2003). Her har vi endnu én af slagsen. Tendensen er overmåde løfterig. Og i den forbindelse skal det påpeges, at Gunnel Olsson ikke nøjes med at referere til Merleau-Ponty, men at hun har læst ham og ovenikøbet tør investere ham analytisk – og metodisk. Den slags anvendelser af en svært tilgængelig filosof hører endnu til undtagelserne, men er her udnyttet med stor succes via skarpsindige læsninger i og anvendelse i analytisk øjemed af Merleau-Pontys værker.

Afhandlingen kan, for det femte, også ses som et bidrag til den internationale kropskulturforskning, der epistemologisk har været spændt ud mellem primært sociologi og tildels idéhistorie – men meget sjældent til historie og handlingsteori. Centralt i dette afsøgningsarbejde står et opgør med den frontale modstilling mellem kroppen som henholdsvis essens og konstruktion, som i alt for høj grad er blevet til en dikotomisk relation. Af samme grund måtte kropskulturforskningen i UK, der ellers var førende, omkring 1998 mere eller mindre give op, idet man havde store vanskeligheder med at undgå denne dikotomisering og med at lokalisere udvekslingsformerne mellem henholdsvis det almenmenneskelige og det historisk og kulturelt producerede. Det er set i lyset heraf næppe noget tilfælde, at ét af de væsentligste bidrag hertil siden da er Chris Shillings *The Body and Social Theory* i en ny og 2. udgave. Der er fortsat knap nok kommet noget bedre.

Det er ind i denne kontekst, Gunnel Olssons bog indskrives sig. Det sker i kraft af en højst interessant parallelforskydning af fokus. Bort fra essens – krop – konstruktion i retning af erfaring – krop – kultur. Fokus kaldes ved forskellige navne rundt om i afhandlingen. Der opereres med individ – generalitet og individual-

psykologisk udvikling – normativ kollektivitet som ramme om kroppen i mellemrummet. Gunnel Olsson er udmærket klar over det vanskelige i et sådant forehavende, idet hun (s. 185) skriver, at Freud selv aldrig formåede at foretage det “mystiska språnget”, dvs. sammenfletningen mellem psyke og soma, mellem ubevidste drifter og sociale normer. Problemet vedrørende henholdsvis forståelsen af udvekslingsformerne mellem disse to dimensioner og udviklingen af analytiske kategorier og begreber til gengivelse heraf kan vel ikke siges at være løst med Gunnel Olssons bog, men den har bragt os et stort skridt videre; både hvad angår forståelse og begrebsliggjort analyse.

Det interessante ved hendes afhandling er ikke mindst, at hun ikke er interesseret i at indkredse en friktionsfri symbiose mellem individ – kultur i form af en total sammensmeltning. Hun er ikke interesseret i harmonisering, men i spændinger. Hun tilkendegiver (s. 15), at hun vil inddrage både magt og modstand, og ekspliciterer (s. 45) at udgangspunktet for møder mellem mennesker nok ligger i “det lika, men alltför lika skapar ingen förståelse. Det gör inte heller alltför olikt. Det alltför lika hotar att sudda ut och trivialisera, det alltför främmande gör oss unika eller i likhet med Karin alltför särskilda”. Det er som at høre Barth, når han slår fast at traditioner både videreføres og omkalfatres. I ét hug.

Det afgørende for hende bliver da at pege på åbne pladser mellem erfaring og kultur, sanser og normativitet, uligt og ligt. I bogen kaldes de “mellemrum”. Man kunne også kalde dem transformationslokaler. Dette spor forfølges konsekvent bogen igennem. Helt ned i noterne. Undertiden hedder det – strukturelt set – “mötesplats” eller “knutpunkt” (s. 45). Andre steder hedder det – agensbetonende og historisk – “att söka upp livet” (s. 365, note 1). Side 374, note 7 citeres Jonas Frykman for begrebet “kulturella lekharar”, og der refereres sammesteds til Carina Sjöholms begavede analyse af 1950’ernes biografiture som et “friutrymme”, en analyse som Gunnel Olssons afhandling i høj grad er åndsbeslægtet med.

Skal man sammenligne med noget andet inden for kulturanalysernes topoi, må det blive moden, der også er en legeplads i kropslig forstand mellem på den ene side det unikke og distinktive, hvor der lægges afstand til norm og kollektivitet, og på den anden side ønsket om indskrivning i fællesskab og kollektivitet med respekt for det almene og normative. Her har forskningen ofte betonet netop det processuelle og den bestandige revision på dette felt. Denne revision foregår, som det

ekspliciteres (s. 266) i afhandlingen, i form af handlinger og erfaringer dels i individet selv, dels i relationer mellem mennesker, hvor der er polspænding på færde, som "laddar rummet mellan inre och yttre, mellan kroppen och det materiella och det mentala".

Det er vigtigt for Gunnel Olsson at påpege, at mødepladserne og mellemrummene er rumlige kategorier. Ikke kun strukturelt-topisk som "space", men også historisk og etnologisk, dvs. konkret topisk, som "place", hvor der såvel sprogligt som kropsligt foregår udvekslinger mellem personer i form af rytmiske forløb. Via deltagerobservationer og Merleau-Pontys teorier vises det, hvilke fatale konsekvenser, det kan få, hvis man ikke har rytmisk sans, dvs. evne til ikke kun koordination og synkronisering af egne bevægelser, men lige så meget evne til samordning heraf med den normative, kollektive kulturelle rytme (begge dele er den stakkels Karins problem). Men det vises ligeledes med Jimmi som eksempel, at man kan være alt for unik, og at man kan være alt for følgagtig og alment kollektiv, som tilfældet er for Sara, der så gerne vil være populær og indføj sig alt for modstandsløst. Som kontrast hertil står den nytilkomne elev Oskar med hans fine rytmesans i administration af dels det individuelt unikke og det kollektive, dels egne performance-indspark og evne til at "lytte".

I mere snævert kropslig henseende er afhandlingen også en analyse af huden som kognitiv faktor; eller rettere: via huden som eksemplarisk optisk midtpunkt vises det (bl.a. s. 258), hvorledes der også her er tale om et udvekslingssted mellem indefra og udefra, dvs. mellem mig og alt der, der findes udenfor. Her grundlægges i relationen mellem at se indefra og at blive set udefra en refleksiv tænkning. Karin har netop ingen hudfølelse; hun mærker ikke at der er noget, der rører ved hende og at hun selv rører ved noget (s. 251). Hun er med sine hakkende bevægelse og sin barduse fremfærd ikke god til at blive berørt og dermed blive rørt. Hun er a-rytmisk og derfor ikke sensitiv. Hun har svært ved at indgå i rytmiske forløb. Det går ud over hendes refleksivitet.

Der er ét ord, som hidtil ikke er blevet brugt om afhandlingen, men som kan bringes i anvendelse som sammenfatning, og det er ordet: originalitet. Det sammenfatter bedst såvel indhold som strukturering. Der er tale om en påfaldende forskningsmæssig selvstændighed – på højt niveau – der bringer vores viden på de anførte områder væsentligt videre.

Til diskussion

Imidlertid er der også nogle punkter, som nok kunne trænge til nærmere belysning og drøftelse. Det gælder fx. metode og valg af studieobjekt. Det hedder sig (jvf. ovenfor), at den valgte skoleklasse er "mainstream". Men er den nu også så gennemsnitlig? Den har en borgerlig opdragelsesbaggrund, klasselæreren er erfaren og rutineret, i klassen var mere end to tredjedele piger. Hvor repræsentativ er denne klasse i virkeligheden? Det anføres ligeledes, at disse skolebørn havde kendt hinanden længe, faktisk siden børnehaven. Mindst 15 af de 25 elever havde været sammen siden da. Mon ikke dette har medført, at de har kendskab til hinanden, måske ovenikøbet tillid, og at dette har været medvirkende til at forfine de subtile bevægelsesmønstre og rytmiske forløb, der er så fremherskende hos majoriteten af dem?

Det anføres ligeledes (s. 28), at afhandlingen ikke vil diskutere "klassstillhörighet". Men spørgsmålet er nu alligevel, om det ikke netop er det, der sker? Eller sagt på en anden måde: er problemet med fænomenologiske analyser ikke netop, at de bliver nødt til at bevæge sig på et ganske alment plan, hvor man taler om det almenmenneskelige – ja, næsten det ontologiske? Svaret herpå er sandsynligvis bekræftende og forrykker ingenlunde ved afhandlingens bidrag hertil, men svækker samtidig dens udsigekraft med hensyn til sociale spørgsmål og skolepolitik. At bruge idealtyper er ikke omkostningsfrit, men kan have betydelig erkendelsekraft.

Og hvorledes forholder denne idealtypiske tilgang sig så til det at gå historisk metodisk til værks, der netop kan ses som et forsøg på at undkomme ontologi? Her bliver det i afhandlingen ikke ganske klart, hvorledes forholdet er mellem nylingianismens taktbetonede stivbenethed og den mere legende og dansende rytmebetonende tradition, som afhandlingens heltinde, Elin Falk, står som repræsentant for. Er der tale om et sideordnet forløb således, at drengene især får lov at tage til takke med en mere taktfast gymnastik, men pigerne træner sans for rytme? Eller er der tale om et kronologisk forløb, hvor nylingianismen kommer først og afretter legemet, hvorefter så den civilisatorisk mere raffinerede rytmiske gymnastik kan træde til; på baggrund af kvalificeringen?

Ligeledes kunne man spørge, hvorfor kollektive idrætsgrene som fodbold og håndbold ikke er inddraget i højere grad, når nu ærindet er at vise, hvorledes idræt kan medvirke til koordination af individ og kollektiv og til at udvikle sans for både rytme i sig selv og rytmiske forløb? For slet ikke at tale om boksning, der uskøn som den er som kropslig udfoldelse, ikke desto mindre hviler

på et rytmisk, langt mere end et taktisk fundament?

Hermed nærmer vi os det, der er det eneste større problem ved afhandlingen, nemlig "osteklokken". Bogen bærer undertitlen "En studie i fysisk och mental utveckling av kommunikation med utgångspunkt i en mellanstadieklass". Men er det dog ikke betænkeligt at lave en så robust afgrænsning, hvor man først indsnævrer ved at se på skolen, dernæst ved at se på gymnastik og endnu en gang ved at se på Elin Falk og hendes tradition og idealer? Hvad med alle andre måder at være krop på, fx. i frikvartererne, på vej til og fra skole? Og hvad med kropsligheden uden for skolen, fx. den rytme der er på færde, når vi går på et fortov, når vi krydser en gade, når vi kører i bil eller på cykel. Og hvad med udblik til samfundets bevægelsesmønstre i det hele taget, fx. alle de situationer, hvor vi har en ikke-måltrettet telos omkring vores bevægelser, dvs. glemmer os selv – og derfor "kan"?

Det sammenhænger med et problem, som dominerer stærkt visse steder i bogen, særligt s. 185–205. Her er agensstrygningerne og passivformerne dominante: "Det blev klart för många...", "i psykologien visade man", "det fordrades..." etc. Hvem gjorde og sagde hvad, med hvilke motiver? Her ses der bort fra magtmuligheder og hegemonibestræbelser og billedet af et søndags-Sverige bliver det fremherskende, hvor klasseforskelle og undertrykkelsesmekanismer ikke kommer til syne, ligesom de heller ikke kommer til syne i den som helhed fredelige 5. klasse. Klassekamp i både skole og samfund er der ikke meget af. Det kan nok ærgre en smule, set i det skolepolitisk perspektiv, som bogen også rummer. Men alt kan ikke komme med, og afhandlingens ærinde er et andet, og det ærinde har Gunnel Olsson i øvrigt så fremragende taget sig af.

Rum og tid

Det er en af afhandlingens forcer i sig selv og væsentlige bidrag til både kropsforskningen og kommunikationsforskningen at så konsekvent have peget på de åbne pladser og mellemrummene, mellem (jvf. s. 315) det egne og det sociale. Det sker som led i en understregning af, at i dagens skole og dagens samfund er rumskategorien og dermed rytmen af større betydning end takten, der er en tidskategori. Alligevel stikker tidskategorien også hist og her næsen frem. Fx. s. 294 hvor det hedder, at proportionen mellem tidsopfattelse og rumsopfattelse er det, der bestemmer graden af rytme, og s. 293 hvor det om Karin hedder, at hun ikke opfattede rumslighed, men heller ikke tidslighed som

de andre. Det interessante spørgsmål er da, om der findes en tidslig pendant til det åbne rum, og svaret herpå er givetvis, at det svangre øjeblik, som går svangert med såvel muligheden, hvor alt kan lade sig gøre, som de begrænsede muligheder udgør en sådan tidslig parallel. Den tyske filosof Ernst Bloch omtaler det som det "dunkle" øjeblik og omtaler scenariet heri som det "anede endnu-ikke". Det er fint, at Gunnel Olsson udover de anførte markeringer, og talrige andre kunne citeres fra bogen, selv eksplicit (s. 315) taler om behovet for at samordne "ögonblikket och det varaktiga". Ikke kun mellemrummet, men også det svangre øjeblik er en handlingsudfoldelsesmulighedssfære. Her er noget at gå videre med.

Helhedsindtryk

Det anføres i afhandlingen (s. 33), at undersøgelsen har sine rødder inden for Lundaetnologiens paraplyprojekt Kultur och Klass. Det er næsten for beskedent. Man kan nemlig også sige, at der på en anden og mere fundamental vis er tale om en indplacering i den lundensiske etnologi – og dermed toppen af nordisk og europæisk etnologi. Indplaceringen foregår ved så insisterende at forholde sig til relationen mellem udkast, projekt og mulighed på den ene side og modstand, magt og almenhed på den anden side. Man kunne også betegne det som udvekslingsforholdet mellem vilje og vilkår – eller mellem at være kulturskaber og kulturbærer. Dvs. gamle afprøvede begreber, der går helt tilbage til 1. udgaven fra 1982 af klassikeren *Kulturanalys*. Der er med andre ord en betydelig kontinuitet og traditionsoverførsel på færde – men samtidig en imponerende nyskabelse og originalitet med et højt selvstændigt og begavet bidrag til videreudviklingen, ikke mindst teoretisk. Om man vil, kunne man sige, at Gunnel Olsson med denne afhandling har placeret sig i et mellemrum og på en åben plads, hvor næste skridt venter på at blive taget. Dels af hende selv, dels af de etnologer og andre forskere, der her har fået en inspiration af de store dimensioner. Det sker i form af en afhandling, der er megen grund til at have stor faglig respekt for. Den fremførte kritik fylder ikke meget i forhold til det store og omfattende research-arbejde og den imponerende teoretiske perspektivering heraf. Det er en særdeles flot afhandling, der her foreligger.

Niels Kayser Nielsen, Aarhus